

Анна Тесунова

студентка гр. ФФзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Основа для реалізації фінансової політики будь-якої держави закладає інституційне забезпечення, яке забезпечує необхідні правові, організаційні та управлінські умови для ефективного впливу держави на фінансові відносини, забезпечення формування фінансових ресурсів держави в необхідних обсягах та їхнє використання відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку. Інституційне забезпечення визначає зміст та логіку управлінських фінансових рішень, структуру суб'єктів управління фінансами та сферу їхньої компетенції, комунікації між ними, а також формальні й неформальні правила, за якими здійснюється реалізація фінансової політики. Від розвиненості інституційного забезпечення фінансової політики держави залежить не тільки її ефективність у контексті задоволення потреби органів публічного управління у коштах, але й довгострокові результати – досягнення макроекономічної стійкості, реалізація функцій держави, своєчасне реагування на кризові явища. В сучасний період, який відзначається високою турбулентністю глобального середовища, а також воєнними викликами та структурними дисбалансами розвитку економіки, для реалізації ефективної фінансової політики інституційне забезпечення набуває особливої ваги, адже воно створює підґрунтя для того, щоб фінансова політика держави була адекватною тим безпрецедентними викликам, які постають перед нашою державою.

Інституційне забезпечення фінансової політики держави охоплює правову компоненту, а також механізми, процедури, організаційні структури та ресурсне забезпечення, які задіяні у виробленні та реалізації управлінських рішень щодо впливу на перебіг фінансових процесів. У складі інституційного забезпечення вирізняють його формальні компоненти (правова база, адміністративні практики, професійні стандарти та процедури) та неформальні інститути (неписані правила професійної діяльності, комунікації між органами фінансового управління, які реалізують фінансову політику).

Основа інституційного забезпечення фінансової політики закладає правова база як сукупність законів, підзаконних актів, інших нормативно-правових документів, якими закріплюють управлінські рішення щодо впливу на фінансові відносини. Попри розвиненість правової бази фінансової політики держави, до її проблемних моментів зараховують недостатню системність, що стає причиною виникнення правових колізій. Під такими колізіями розуміють «розбіжності та суперечності між окремими нормативно-правовими актами, які регулюють фінансові відносини» [1, с. 61]. Фінансове законодавство характеризується як дублюванням положень різних правових документів, неузгодженістю термінів, так

і непоодинокими «пробілами», тобто такими випадками, коли окремі аспекти регульованої сфери фінансових відносин залишаються не визначеними. Крім цього, проблемними є такі характерні риси правового забезпечення фінансової політики, як нестабільність законодавчих норм, що пов'язано із політичними циклами і зовнішніми вимогами. Це створює ефект правової непередбачуваності й ускладнює розробку й реалізацію стратегічно виважених фінансових рішень. Проблемою також залишається розрив між нормами законодавства та реальними процедурами, оскільки багато управлінських рішень ухвалюють поза рамками управлінської логіки, через відомчі домовленості або з використанням ручного регулювання, без урахування реальної ситуації, що знижує довіру до інституцій фінансової політики та негативно впливає на її ефективність.

Поряд із нормами фінансового права, важливе значення для забезпечення ефективності фінансової політики має вироблення неформальних правил, норм та принципів, на яких вона має базуватись. Так, ефективна фінансова політика має відповідати низці умов, а саме [4; 5]:

– передбачати розробку й реалізацію управлінських рішень з урахуванням дії об'єктивних законів розвитку економіки (зокрема, закону попиту-пропозиції, обмеженості ресурсів, зростання потреб та ін.), адже тоді фінансова політика матиме чітку наукову основу, а управлінські рішення будуть адекватними до ситуації, дадуть можливість своєчасно та дієво реагувати на негативні моменти у розвитку економіки й фінансової системи, забезпечувати реалізацію інтересів держави у фінансовій сфері. Крім цього, необхідно враховувати можливості економіки та забезпечувати баланс інтересів усіх її суб'єктів при розробці цілей та конкретних заходів фінансової політики. Зокрема, надмірна відірваність цілей фінансової політики від економічних та соціальних реалій має наслідком їхнє недосягнення, а зміщення балансу інтересів на користь одного із економічних суб'єктів може генерувати напруженість та деструктивні явища. Так, заниження розмірів соціальних стандартів нівелює мотивацію до праці, веде до дефіциту трудових ресурсів та міграції, а надмірні соціальні зобов'язання держави, які не відповідають можливостям економіки, змушують уряд підвищувати податкове навантаження, що пригнічує економічне зростання й провокує тіньові процеси;

– характеризуватись високим рівнем гнучкості й адаптивності до змін у зовнішньому середовищі, тобто враховувати глобальну турбулентність розвитку економіки, безпекові ризики, зміни у суспільних настроях, політичній ситуації, кон'юктурі на товарних і фінансових ринках, рівень співпраці уряду з іншими країнами. Особливо радикальні зміни у фінансовій політиці держави відбулись з початком масштабної війни з росією, коли уряд змушений був перебудовувати механізм формування державних доходів, переглядати видаткові пріоритети у різних сферах суспільного життя, корегувати важливі аспекти боргової політики та вносити інші новації. Більш того, воєнні реалії призвели також до зрушень у суспільних пріоритетах – якщо у довоєнний час більшість населення прихильно ставилась до спрямування бюджетних ресурсів на інвестиційні потреби, то в умовах війни головним пріоритетом суспільства є першочергове задоволення потреб Збройних Сил України, оборона держави від зовнішнього агресора [7];

– бути послідовною й базуватись на ідеях наступництва, тобто урахування досвіду й напрацювань попередніх періодів державного будівництва, а також зарубіжних країн. Завдяки цьому фінансова політика набуває продуманості, за якої є можливість уникнути багатьох помилок минулого, використати апробовані «рецепти» вирішення важливих проблем розвитку економіки й суспільства. Але при цьому важливо розуміти, що повне копіювання іноземного досвіду чи тих рішень, які були ефективними в минулому, є неприйнятним. В нових умовах за нових обставин апробовані дії фінансової політики можуть виявитись не тільки недієвими, а й навіть шкідливими. Тому лише продумане запозичення досвіду, його корегування на сучасну ситуацію дасть можливість підвищити ймовірність успіху у реалізації фінансової політики [2];

– бути комплексною, тобто узгоджуватись з пріоритетами і завданнями державної політики в інших сферах життєдіяльності, враховувати стратегічні й тактичні цілі. Зокрема, розвиток вітчизняного оборонного комплексу як один із головних пріоритетів держави воєнного періоду має передбачати розроблення відповідних дій у фінансовій політиці, пов'язаних із впровадженням фіскальних стимулів для таких виробників, сприянням інвестиціям в оборонний сектор та інших фінансових рішень. Або, наприклад, перехід до ринкового ціноутворення в енергетиці має супроводжуватись згортанням схем непрямого субсидування та звуженням рівня фінансової підтримки виробників.

Попри сформованість організаційної структури фінансової політики, вона відзначається непоодинокими процедурними та організаційними проблемами, які негативно впливають на її ефективність. Зокрема, у питанні бюджетного планування актуальною проблемою є слабкість його стратегічної компоненти, а також певна відірваність між стратегічними й оперативними цілями. Бюджетні документи нерідко не узгоджуються із середньостроковими пріоритетами [6], а контрольні процедури здебільшого орієнтовані на дотримання формальних вимог, а не на оцінювання ефективності видатків. Окремі бюджетні процедури, особливо на рівні місцевих бюджетів (розподіл вільних бюджетних залишків, визначення показників ефективності і якості використання бюджетних програм) дотепер не отримали належної формалізації, передбачають високий ступінь суб'єктивізму. Поряд з цим, проблемою залишається те, що фінансові рішення нерідко приймаються у кризовому режимі, без належної оцінки довгострокових наслідків для фінансової системи чи її окремих складових. Інституційна система фінансової політики держави потребує більшої гнучкості та одночасно більш жорсткої формалізації процедур, що дасть можливість запобігти ситуативності у прийнятті фінансових рішень. Важливим є імплементація у фінансову практику принципу інституційної пам'яті, коли результати попередніх реформ отримують продовження у вигляді сталих процедур розробки й ухвалення рішень.

Належно організоване інституційне забезпечення фінансової політики держави передбачає не тільки формальну структуру органів управління, але й створення системи внутрішнього аудиту, електронних інструментів контролю, прозорого оприлюднення даних про використання коштів. Значним поступом у цьому напрямі є впровадження порталу «E-Data», системи Prozorro, відкритих

реєстрів бюджетних платежів, які розширюють можливості громадськості щодо моніторингу фінансової політики держави. Цифровізація також дає можливість автоматизувати обробку фінансових даних, знизити адміністративні витрати та зменшити ризики зловживань при реалізації фінансової політики. Перехід до моделі відкритого фінансового управління, де ключові рішення ухвалюються на основі достовірних даних, консультацій із зацікавленими сторонами та прозорих критеріїв оцінювання ефективності має стати головним завданням подальшого розвитку інституційного забезпечення фінансової політики держави.

Список використаних джерел:

1. Барікова А. Колізії в дискреційному застосуванні норм фінансового права. *Публічне право*. № 2 (42). 2021. С. 61–68.
2. Горин В. П. Дискусійні питання сутності та критеріїв оцінювання ефективності бюджетного менеджменту. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 155-160. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37976>
3. Дем'янишин В., Лободіна З., Горин В., Дем'янишин В. Методологічні підходи до дослідження державних фінансових ресурсів та фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публічними фінансами. *Світ фінансів*. 2023. Вип. 1. С. 31-47. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/50019>
4. Панфілов О. Є. Деякі аспекти трансформації фінансової політики держави в умовах воєнного стану. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Вип. 5. С. 36-42. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/5_2024/10.pdf
5. Пшик Б. Фінансова політика територіальної громади: зміст, особливості, компоненти. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2025. № 2 (136). С. 82-89. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2025/2_2025/14.pdf
6. Сташук І., Лисенко В. Що заважає громадам виконувати стратегічні плани розвитку. URL: <https://www.stepngo.in.ua/sdg-iv-research-implementation/>
7. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>